

Podstawy etyki społecznej. „Communio” 1981 nr 3

Katolicka etyka społeczna jest nauką filozoficzno-teologiczną ustalającą normy moralne dla tych stosunków i działań, których podmiotem jest grupa, zbiorowość, a nie jednostki jako prywatne osoby. Stanowi ona integralną część etyki. Istotną racją wyodrębnienia jest to, że grupa społeczna stanowi odrębny rodzaj podmiotu niż jednostka. Tak pojęta etyka społeczna zmuszona jest dzisiaj zwracać coraz większą uwagę na zagadnienia społeczno-gospodarcze. Człowiek współczesny, mając różne warunki egzystencji, stawia pytania o charakterze etycznym: co należy czynić? i dlaczego należy tak postępować? Szczególnie takie pytanie pada dzisiaj w Polsce, gdzie od sierpnia 1980 r. dokonała się istna „rewolucja” w życiu społecznym. To, co się stało i co w dalszym ciągu się dzieje, ma charakter i wymiar moralny. Jest wołaniem o budowanie życia społecznego opartego na sprawiedliwości, miłości i szacunku dla każdego człowieka.

[--] [Ustawa z 31 VII 1981 o kontroli publikacji i widowisk, art. 2, pkt 2 (Dz.U. nr 20, poz. 99)] coraz częściej mówi się, że Kościół powinien pomagać w rozstrzygnięciu zagadnień społecznych i moralnych. Istnieje potrzeba ukazania pogłębionego ewangelicznego sensu bycia w świecie, sensu pracy, zawodu, kultury, techniki, małżeństwa, czyli tych dziedzin, które wypełniają życie człowieka w rzeczywistości doczesnej.

Dlatego z ogromną radością należy odnotować fakt, że na rynku księgarskim pojawił się trzeci numer polskiej wersji „Communio”, poświęcony podstawom etyki społecznej. We wprowadzeniu w problematykę redaktor naczelny Paweł Góralczyk SAC umieścił pełny tekst pisma zmarłego ks. Prymasa Kard. Stefana Wyszyńskiego, skierowanego do uczestników kongresu „Societas Ethica”. W piśmie tym ks. Prymas stwierdza m.in., że „człowiek współczesny, władający techniką, musi być człowiekiem świętym — w wymiarze ewangelicznym — jeśli nie ma stać się zbrodniarzem” (s. 6).

Na całość omawianej pozycji składa się 10 artykułów autorów krajowych i zagranicznych. Problematykę ich można by ująć w trzy tematy: pierwszy — to zagadnienia z dziedziny metaetyki, drugi — to podstawy katolickiej etyki społeczno-gospodarczej, a trzeci — to próba ukazania polskiej specyfiki zagadnień moralno-społecznych.

Jeśli chodzi o artykuły poruszające zagadnienia z dziedziny metaetyki, to prof. Enrico Chiavacci w artykule *Ethos chrześcijański a etyka chrześcijańska* (s. 7-23) stwierdza, że specyfiką etyki chrześcijańskiej jest „odkrywanie w zmiennych warunkach historycznych, w jakich powoli się rozwija i wzrasta Królestwo Boże, lepszego sposobu realizowania miłości” (s. 14). Tak rozumiana etyka nie jest zbiorem niezmiennych nakazów, ale niezmiennym odkrywaniem za pomocą rozumu wezwania Bożego, skierowanego do człowieka tu i teraz. Człowiek dokonuje refleksji we wspólnocie z innymi. Na tę pogłębioną refleksję winny składać się: 1. nieustanna refleksja nad człowiekiem; 2. bardziej obiektywne i naukowe odczytywanie konkretnej rzeczywistości, w której człowiekowi przyszło działać; 3. konkretne doświad-

czenie moralne jednostek i grup. „Owocem tej złożonej refleksji moralnej — pisze autor — jakiej ludzie dokonują, poczynając od zrozumienia samych siebie, swego odniesienia do innych, do kosmosu i historii, będzie to, co określa się mianem prawa natury” (s. 16). U podstaw wszelkiej refleksji moralnej leży uprzednie uznanie wartości, które nie da się wyprowadzić z żadnego systemu filozoficznego, a jedynie z doświadczenia pierwotnego. Nie ma wartości specyficznie chrześcijańskich, lecz wszystkie wartości moralne są wartościami ludzkimi. Widzimy tutaj koncepcję moralności, w której element podmiotowy, subiektywny odgrywa decydującą rolę. Pomińcie elementu przedmiotowego, obiektywnego rodzi niebezpieczeństwo relatywizmu w działaniu moralnym.

Prof. Giannino Piano z Mediolanu w artykule *O hermeneutykę decyzji etycznej* (s. 23-38) analizuje problem decyzji etycznej, jej podstawowej struktury antropologiczno-teologicznej. Jego zdaniem refleksja nad decyzją moralną jest refleksją nad samą istotą moralności i prowadzi od moralności „uprzedmiotowionej”, nacechowanej drobiazgową kazuistyką, do moralności „formalno-osobowej” lub formalno-egzystencjalnej, uwypuklającej prymat sumienia oraz całość działania ludzkiego łącznie z jego umiejscowieniem we właściwych wymiarach historyczno-wspólnotowych (s. 23). W strukturze decyzji moralnej autor podkreśla jej antropologiczny wymiar, na który składają się: 1. bezpośrednie odniesienie działania moralnego do osoby; 2. zwrócenie uwagi na osobę w jej aspekcie historycznej egzystencjalności; 3. decyzja moralna nie jest możliwa bez otwarcia się na nieskończoność i na transcendencję. Wiara i słowo Boże nadają swoistą specyfikę całej decyzji moralnej.

Podstawy katolickiej etyki społeczno-gospodarczej to drugi temat omawiany przez niektóre artykuły zawarte w prezentowanym numerze „Communio”. Na szczególną uwagę zasługuje artykuł ks. Helmuta Jurosa *Czy etyka społeczna niezależna?* (s. 78-84). Autor stwierdza, że istnieje uwarunkowanie moralności społecznej od kontekstu światopoglądowego. Wewnętrzna zależność między tezami etyki społecznej i założeniami światopoglądowymi skłania do postawienia wielu pytań typu: w jaki sposób należy poprawnie korzystać z danych objawienia w etyce społecznej? Czy dane objawienia chrześcijańskiego mogą przyczynić się do determinacji współczesnych problemów społeczno-moralnych, do sformułowania ich rozwiązań w postaci ocen i norm etycznych?

Artykuł *Wiara a sprawiedliwość społeczna* Edwarda Hamela zwraca uwagę na to, że istnieje głęboka więź między pozabiblijnym ujęciem sprawiedliwości a orędziem biblijnym. U podstaw sprawiedliwości leży element religijny.

Teologicznym aspektem etyki społecznej poświęcone są 3 artykuły. Paul Valadier w artykule *Kwestionowane lecz konieczne społeczne interwencje magisterium* (s. 85-97) omawia racje usprawiedliwiające interwencje Kościoła, a noszące na sobie znamię czasowości. Do takich najbardziej decydujących powodów należy sama natura zbawienia chrześcijańskiego i wynikająca z niego aktualność historyczna, tak ściśle związana z wiarą. Autor omawia charakter interwencji Kościoła stwierdzając, że mają charakter typowo etyczny, a nie doktrynalny.

Katolicka nauka społeczna wskazuje na osobę jako byt powinnościowy wobec innych i wobec społeczeństwa, a więc jako podmiot praw i obowiązków moralnych w zakresie życia społecznego i gospodarczego, stwierdza ks. P. Góralczyk w artykule *O teologię katolickiej nauki społecznej* (s. 98-109). Powinnościowy charakter osoby ludzkiej łączy się z podstawowymi jej prawami, z których wyprowadza się w katolickiej nauce społecznej wszystkie powinności moralne odnoszące jednostkę do społeczeństwa.

W artykule zatytułowanym *Nauka społeczna Kościoła jako nie-ideologia* Georges M.-M. Cottier podaje, że zarzut kierowany pod adresem społecznej nauki Kościoła, iż jest ideologią, jest niesłuszny. Życie ludzkie w społeczeństwie przejawia się przede wszystkim w kategoriach etycznych, te zaś są integralną częścią posłannictwa Chrystusowego. Stąd nauka społeczna w zakresie tych zasad jest integralną częścią posłannictwa Kościoła.

Nieco więcej uwagi należy poświęcić artykułowi dotyczącemu polskiej specyfiki zagadnień etyczno-gospodarczych, a zatytułowanemu *Swoistość zagadnień etyczno-gospodarczych w Polsce* pióra ks. Józefa Majki (s. 59-77). Autor stwierdza, że na tę swoistość mają wpływ zarówno czynniki gospodarcze: ustrój gospodarczy, specyfika systemu kulturowego, wpływ cywilizacji konsumpcyjnej oraz układ międzynarodowych stosunków gospodarczych, jak również wpływ czynników pozagospodarczych: systemu politycznego, informacji i indoktrynacji, a także systemu kulturowo-religijnego, nazywanego często katolicyzmem polskim. Wszystkie wymienione czynniki wpłynęły na ukształtowanie się zagadnień etyczno-gospodarczych w Polsce. Do takich zaś zagadnień należy najpierw problem ograniczenia podmiotowości gospodarczej, co z kolei prowadzi do zanikania odpowiedzialności w tej dziedzinie. Problemem moralnym o niezwyklej doniosłości jest problem godności pracy i ochrony człowieka. „W ujęciu chrześcijańskim, pisze autor, godność człowieka stanowi podstawę godności pracy, która jest współdziałaniem z Bogiem, ale ma służyć człowiekowi. W ujęciu natomiast socjalizmu marksistowskiego praca stanowi jeden z głównych czynników kształtujących człowieka, który na skutek tego w jakimś sensie jej zawdzięcza swoją godność. Następuje tu swojego rodzaju autonomizacja postępu przez pracę, tak iż postęp staje się nakazem nadrzędnym” (s. 70). W tym kontekście ochrona człowieka i jego praw [Ustawa z 31 VII 1981 o kontroli publikacji i widowisk, art. 2, pkt 2 (Dz.U. nr 20, poz. 99)] Następnie autor porusza problem etyki zawodowej stwierdzając, że jej upadek wiąże się najpierw z brakami i słabościami człowieka, będącymi skutkiem grzechu pierworodnego. Drugą grupę przyczyn stanowią uwarunkowania historyczne, jak system polityczny, gospodarczy i moralny, który panował w przeszłości, a za trzecią grupę przyczyn należy uznać zanik dobrych tradycji zawodowych, zarówno w dziedzinie przemysłu, jak rzemiosła i rolnictwa. W zakończeniu autor postuluje, by idąc za nauczaniem Jana Pawła II, wprowadzić ideę miłosierdzia do etyki społecznej i gospodarczej.

W zakończeniu prezentacji trzeciego numeru „Communio” należy podkreślić, że zasługuje na szerokie uznanie nie tylko moralistów, ale wszystkich, którzy w szczególny sposób odpowiadają za życie społeczno-gospodarcze w naszym kraju. Jego zaletą jest aktualność problematyki oraz w miarę wszechstronne jej omówienie. Ujemną cechą tego numeru jest dość nierówny poziom poszczególnych artykułów, co jednak zdaje się cechować większość prac o charakterze zbiorowym.

Ks. Wacław Gubała